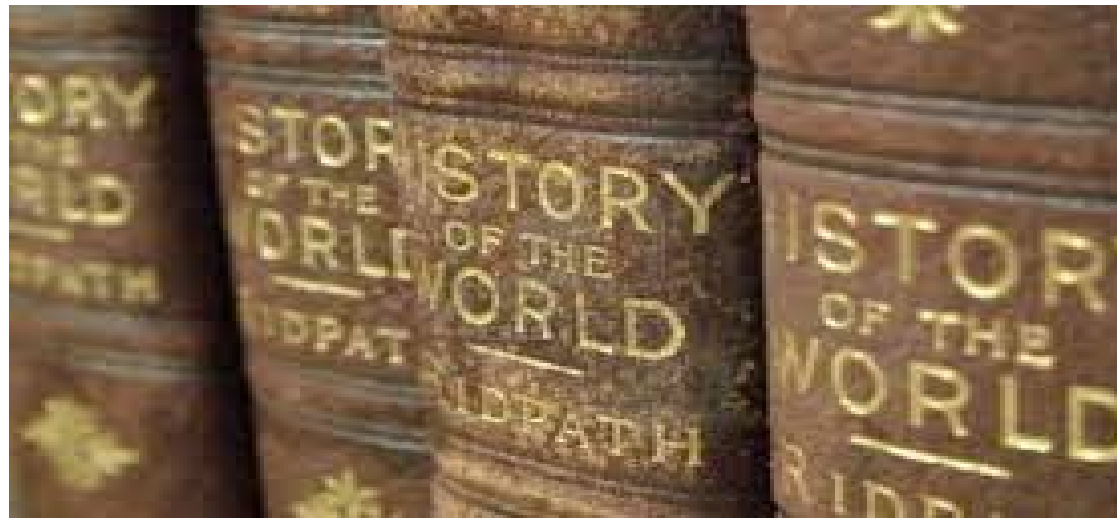

4-ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ

Η ...φαντασίωση της ιστοριογραφίας

- Ψάχνω ιστορικές πηγές,
- Βρίσκω κάποιες [= *η μεγαλύτερη ηδονή του ιστορικού!*]
- Άλλοτε τις παίρνω «τοις μετρητοίς», άλλοτε τις συγκρίνω και τις συνδέω,
- Τις γεμίζω με σκέψεις ...που συμφωνούν όμως με τις ιδέες μου,
- Καταγράφω αυτόν τον συνδυασμό ιστορικών πηγών και σκέψεών μου,
- Έφτιαξα την ιστοριογραφία μου!!!

- Αυτήν την ...*φαντασίωση της ιστοριογραφίας*

θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να την αμφισβητήσουμε,

δηλαδή να μελετήσουμε τους **όρους** της και τα **όριά** της...

- Υπάρχει μια μυστηριώδης **έννοια-λέξη**,
λέξη ανορθολογική και υποκειμενική,
η οποία έχει τεράστια δύναμη, την ακολουθούν όλοι **συνειδητά** και **ασυνείδητα**
και ως κολλητική ουσία συνδέει τους ανθρώπους μεταξύ τους,

οικοδομεί τις σχέσεις τους, τους κατευθύνει την πρόοδο,
κατασκευάζει τον πολιτισμό τους,

αρμολογώντας τις **πράξεις** τους και τα **γεγονότα** που συγκροτούνται από αυτές
μέσα στο χρόνο...

- Η λέξη αυτή είναι η εμπιστοσύνη!

- Είναι αυτή που συνδέει τους αρμούς των πραγμάτων,
που φτιάχνει τον ιστορικό χρόνο,
που συνδέει παρελθόν, παρόν και μέλλον...

Είναι η εμπιστοσύνη στον **Θεό**, τους **γονείς**, τους **δασκάλους**,
τους **φίλους**, τους/τις **συζύγους**, τα **παιδιά**,
τους **συνεργάτες**, τους **υπαλλήλους**, τους **οδηγούς**, τους **θεσμούς**,
τους **πολιτικούς**, τους **γιατρούς**, τους **επιστήμονες**,
τους **«ειδήμονες»**....

Η σημασία των «ειδημόνων»

«Για κάθε κοινωνική ομάδα το γεγονός ότι ξέρει πως ορισμένοι ξέρουν έχει τεράστια σημασία, γιατί ξέρει πως μπορεί να τους έχει εμπιστοσύνη. Γι' αυτήν, δεν παίζει τόσο μεγάλο ρόλο αν μια θεωρία έχει γερά θεμέλια όσο το γεγονός ότι είναι η ίδια σε θέση να εμπιστευτείται έναν ειδήμονα... Αυτό έχει αποφασιστική σημασία για τη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και των προλήψεων στην κοινωνία.

Έτσι, πιστεύουν από εμπιστοσύνη, ερμηνεύοντας προς αυτή την κατεύθυνση ορισμένες διφορούμενες ενδείξεις... Η κουλτούρα μοιάζει με μια πυραμίδα που στηρίζεται στην κορυφή της, σε μερικές στιγμές ευαισθησίας του λεπτότερου μέρους της ψυχής μιας μικρής μειονότητας» (;

(Paul Veyne)

- «**Όλη η κοινωνική δομή είναι θεμελιωμένη στην πίστη ή στην εμπιστοσύνη.** Κάθε εξουσία εγκαθίσταται πάνω σ' αυτές τις ψυχολογικές ιδιότητες.

Μπορούμε να πούμε ότι **ο κοινωνικός κόσμος, ο δικαστικός κόσμος, ο πολιτικός κόσμος είναι ουσιαστικά κόσμοι μυθικοί,** δηλαδή κόσμοι που οι νόμοι, οι βάσεις, οι σχέσεις που τους συνιστούν δεν έχουν προταθεί από την παρατήρηση των πραγμάτων, από μια διαπίστωση, από μια άμεση αντίληψη.

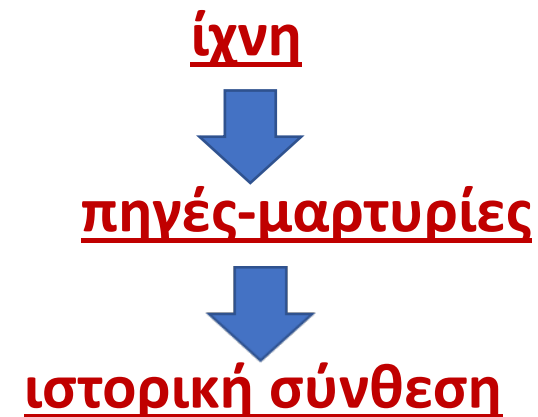

αλλά, αντίθετα, **αποκτούν από μας την ύπαρξή τους,** τη δύναμή τους, κι αυτή η ύπαρξη, κι αυτή η δράση είναι τόσο ισχυρότερες, **όσο περισσότερο αγνοούμε ότι προέρχονται από μας...»** (;)

(Πωλ Βαλερύ)

Εμπιστοσύνη και ιστοριογραφία

- Αυτή λοιπόν την έννοια της εμπιστοσύνης τη συναντάμε και στην ιστορία-ιστοριογραφία
- Διότι, πώς γνωρίζουμε τι έγινε στο παρελθόν;
- Μελετώντας τα ίχνη του (κείμενα, ερείπια, αντικείμενα κλπ.)
- Μελετώντας λοιπόν αυτά τα ίχνη φτάνουμε κάποια στιγμή στο σημείο να τα εμπιστευθούμε ως πηγές-μαρτυρίες για το παρελθόν.
- Με βάση λοιπόν αυτές τις πηγές, και με τις σκέψεις, ερμηνείες μας, συγκροτούμε τελικά την ιστορική μας σύνθεση (βιβλίο, άρθρο κλπ.)
- Πώς όμως είμαστε βέβαιοι ότι τα ίχνη εκείνα μας μεταφέρουν σωστά ό,τι συνέβη στο παρελθόν;

- Δεν είμαστε ποτέ απολύτως βέβαιοι:

απλώς τους δείχνουμε εμπιστοσύνη!

- Βεβαίως, κάνουμε διάφορους υπολογισμούς, συγκρίσεις κλπ.
πριν **δηλώσουμε την εμπιστοσύνη μας στις πηγές**, αλλά δεν είμαστε ποτέ βέβαιοι...

- **Γιατί άραγε;**

- Διότι οι πηγές είναι γραμμένες από ανθρώπους, από υποκειμενικότητες, οι οποίες ήταν ιδιοτελείς,
- είχαν συμπάθειες και αντιπάθειες για πρόσωπα και πράξεις,
- ήθελαν να δικαιώσουν τον εαυτό τους ή τους φίλους τους,
- δεν μπορεί να τα είδαν όλα,
- δεν μπορεί να έγραψαν όλα όσα είδαν,
- δεν θέλησαν κάποια πράγματα να τα αφήσουν σε μας,
- είχαν μειωμένη γνώση ή κρίση,
- έχουν συχνά στο μυαλό τους τον αναγνώστη τους,
- ζώντας μέσα στη δίνη των πραγμάτων ή λίγο μετά από αυτήν δεν μπορούσαν να κρίνουν με απάθεια,
- εκβιάστηκαν ή δωροδοκήθηκαν για να γράψουν με το συγκεκριμένο τρόπο
- χρησιμοποίησαν λέξεις που είχαν τότε άλλη σημασία από τη σημερινή...

- Αυτές λοιπόν τις πάντα υποκειμενικές ιστορικές πηγές τις μελετούν και πάλι υποκειμενικότητες, αυτές των ιστορικών λ.χ.,
- που έχουν παρομοίως ιδιοτέλεια (φανερή ή κρυφή, μικρή ή μεγάλη),
- τις κρίνουν με τις αντιλήψεις, τα μέτρα της εποχής τους,
- σύμφωνα με την ιδεολογία τους, τις θρησκευτικές, οικονομικές, ηθικές, πολιτικές, κομματικές, κοινωνικές κλπ. ιδέες τους,
- έχουν πάντα στο μυαλό τους τον αναγνώστη τους και πιο πολύ τον «ειδικό»
- τις μεταφράζουν σε άλλο γλωσσικό κώδικα, που έχει άλλες αξίες....

«Εάν μια ιστορία πρέπει να εξηγηθεί **οικονομικά ή θεολογικά**,
δεν είναι θέμα του υλικού των πηγών
αλλά **θεωρητικής [=ιδεολογικής] προ-απόφασης**.

Αφού πρώτα ληφθεί αυτή η απόφαση, αρχίζουν οι πηγές να μιλούν...

Κατ' αρχήν, **μια πηγή δεν μπορεί ποτέ να μας πει τι πρέπει εμείς να πούμε**...
Οι πηγές μας προστατεύουν από λάθη, δεν μας λένε όμως ποτέ
τι πρέπει να πούμε.

Αυτό που κάνει ιστορία μια ιστορία δεν εξάγεται ποτέ μόνο από τις πηγές:
χρειάζεται μια **θεωρία 'πιθανής' ιστορίας** για να κάνει τις πηγές να μιλήσουν»

(R. Koselleck)

- «Η ιστορία γράφεται με πηγές ...και πρωτοβουλίες» (των ιστορικών)!
(H. Moniot)
- Ο ιστορικός ασκείται στη συναρμολόγηση ενός παζλ,
«φαντάζεται το περίγραμμα»
με όλο το ρίσκο και τους περιορισμούς που έχει πάντοτε
αυτό το παιχνίδι της φαντασίας.
- «Οι ιστορικοί πρέπει να εξετάζουν με μεγαλύτερη προσοχή αυτά που δεν
λένε οι πηγές, εφόσον η ζωή της ανθρωπότητας είναι γεμάτη από ψευδείς
ειδήσεις» (M. Bloch)
- «Η ιστορία θα όφειλε να είναι μια πάλη
ενάντια στην οπτική που επιβάλλουν οι πηγές»! (Paul Veyne)

• Η ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

- «Κανένα ντοκουμέντο δεν μπορεί να μας πει κάτι περισσότερο

από αυτό που σκέφτηκε ο συγγραφέας του,
από αυτό που νόμιζε ότι είχε συμβεί,
από αυτό που νόμιζε ότι όφειλε να συμβεί ή θα συνέβαινε
από αυτό που ήθελε οι άλλοι να νομίσουν ότι σκέφτηκε
από αυτό που νόμιζε ο ίδιος ότι σκέφτηκε»...

(E. Carr)

- Πρόκειται για μια... (τραγική) διελκυστίνδα,
που καθιστά ακόμη περισσότερο **εκκρεμείς**
και τις ιστορικές **πηγές** και τις ιστορικές **ερμηνείες**...

- Συνέπεια αυτού του δυσμεταχείριστου συμπλέγματος των **παλαιών** και των **σύγχρονων υποκειμενικοτήτων** είναι η αδυναμία μιας βέβαιης, αξιόπιστης, αμερόληπτης ή αντικειμενικής γνώσης για το παρελθόν
- Έχουμε μόνο **ίχνη, θραύσματα γνώσης** από το παρελθόν, τα οποία **αποφασίσαμε ή ωθηθήκαμε να εμπιστευθούμε**...

- Επιπλέον, κάτω και γύρω από αυτά τα θραύσματα υπάρχουν πλήθος **άλλων στοιχείων**
(φιλικά ή εχθρικά **πρόσωπα, ενέργειες, προθέσεις, απωθημένες επιθυμίες, συνωμοσίες, έκτακτα γεγονότα, απειλές κλπ.**),

τα οποία μπορούμε μόνο να μαντέψουμε ότι υπάρχουν και δεν γνωρίζουμε επίσης αν, πώς, πόσο και γιατί μπορούν να επηρεάσουν τα γεγονότα που νομίσαμε ότι μας αποκάλυψαν τα θραύσματα της γνώσης που έχουμε...

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΈΝΑ ΠΑΓΟΒΟΥΝΟ

- Επίσης, οι ιστορικές πηγές είναι αποσπασματικές και πρέπει με αυτά τα αποσπάσματα (θραύσματα) ο ιστορικός να κατασκευάσει μια γραμμική ακολουθία, μια αφήγηση (με αρχή, μέση και τέλος) =
- Πρέπει δηλαδή να γεμίσει τα κενά των πηγών με σκέψεις και ερμηνείες, όμως όπως νομίζει ότι μπορεί (και πώς και πότε και γιατί...) να έγιναν τα γεγονότα
- Και μετά να αρμολογήσει το οικοδόμημά του, έτσι ώστε να φαίνεται εύλογο και πειστικό στους ειδικούς ομοτέχνους του και στο κοινό...

- «Τα γεγονότα είναι σαν τα ασκιά που ο ιστορικός θα τα γεμίσει με σκέψεις για να πάρουν το σχήμα τους»
Collingwood και Croce

- Δοκιμάστε να μεταφέρετε αυτήν την προβληματική στο σήμερα, στην καθημερινή μας ζωή:

1. Δεχόμαστε επιρροή από πλήθος πομπών γνώσης (τηλεόραση, διαδίκτυο, βιβλία, εφημερίδες, προφορικές μαρτυρίες κλπ.)
2. Είμαστε παθητικοί ή ενεργητικοί αποδέκτες τους
3. Σε αυτούς τους πομπούς γνώσης απονέμουμε εμπιστοσύνη ή δυσπιστία
4. Αποδεχόμαστε ή όχι τον λόγο «ειδημόνων», που μας φαίνονται «αυθεντίες»
5. Ενεργούμε με βάση αυτόν τον λόγο
6. Μπορούμε (;) να **επαληθεύσουμε**, στο παρόν, το εγγύς ή το μακρινό μέλλον, αν ο λόγος αυτός είναι **αξιόπιστος**...

- Αυτή η διαδικασία όμως

δεν μπορεί να ακολουθηθεί στην ιστορία,

διότι το παρελθόν είναι **ανεπίσκεπτο** και καμιά «**μηχανή του χρόνου**»

δεν μπορεί να μας μεταφέρει εκεί...

Έτσι, «**το μόνο που έχουμε είναι κείμενα**

και μπορούμε να συγκρίνουμε μόνο κείμενα με κείμενα,

χωρίς να έχουμε τη δυνατότητα να επαληθεύσουμε

τα συμπεράσματά μας

συγκρίνοντας τα προς μελέτη κείμενα με το ίδιο το παρελθόν»

(F.R. Ankersmit)

• Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΙΝΑΙ ΛΟΓΟΣ:

- Έτσι, οι πράξεις του παρελθόντος μεταφράζονται/διυλίζονται σε λόγια που καταγράφονται από υποκείμενα στις ιστορικές πηγές (όχι όλες οι πράξεις, όχι πάντα, όχι πάντα σωστά, ο καθένας με το ύφος του...)
- Η ιστοριογραφία είναι λόγος εμπιστευτικός πάνω στα λόγια του παρελθόντος, που βρίσκουμε μέσα στις γραπτές ιστορικές πηγές και εμπιστευόμαστε (για πολλούς λόγους) ότι λένε αλήθεια...

- Όλες αυτές οι διαδρομές, οι διακλαδώσεις, οι δικτυώσεις, οι διυλίσεις, οι μεταφράσεις, οι μετασχηματισμοί, τα αλληλο-καθρεφτίσματα των ποικίλων λόγων, τότε και τώρα, κάνουν όλους αυτούς τους λόγους «δια-μεσολαβημένους» (;)

= αβέβαιους, ρευστούς, εκκρεμείς, ασταθείς

και ερχόμαστε εμείς να τους σταθεροποιήσουμε με την εμπιστοσύνη μας, για να παραγάγουμε στη συνέχεια ιστορική γνώση

Ιστορία ↔ ανορθολογικό

- Η ιστορία περιέχει «νησίδες επιστημονικότητας και ο καημός του ιστορικού είναι ότι δεν βρίσκει να πιαστεί μες στη ρευστότητα...

Το εγχείρημα του ιστορικού μοιάζει περισσότερο με του φιλοσόφου παρά του επιστήμονα.

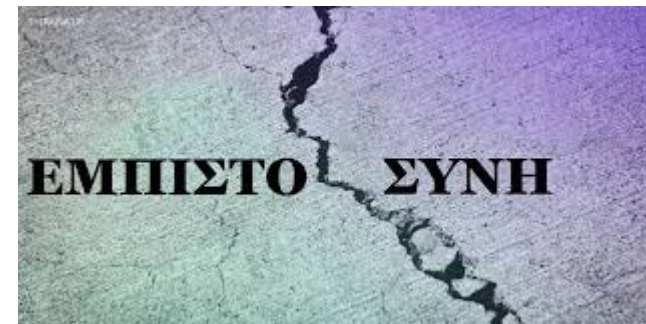
Η ιστορία περισσότερο καθιστά ρητά (φανερά) τα πράγματα παρά τα εξηγεί,

γιατί δεν είναι θέμα επιστήμης αλλά φρόνησης» (P. Veyne)

- Συνεπώς η ιστοριογραφία και η διδασκαλία της ιστορίας είναι μια εξαιρετικά ευαίσθητη υπόθεση,
ένα διαρκές διακύβευμα,
ρευστό, εκκρεμές, βασισμένο όχι τόσο σε ορθολογικά,
αλλά σε υποκειμενικά κυρίως στοιχεία,
τα οποία εμπιστεύομαι, ανάλογα με την ιδεολογική μου τοποθέτηση,
και στη συνέχεια κρυσταλλώνω, ακινητοποιώ την ιστορία ως γνώση.
- Αν όμως η ιστορία-ιστοριογραφία
είναι ένας συνδυασμός υποκειμενικών πάντα κειμένων,
χωρίς σταθερή επαληθεύσιμη βάση,
τότε τι χρειάζεται;

Μήπως είναι ά-χρηστη;

- Η ίδια η ζωή δεν στηρίζεται μόνο σε βέβαιες αποδείξεις.
- Στηρίζεται επίσης (και μάλλον περισσότερο...) σε έναν οπλισμό εντελώς ανθρώπινων ιδιωμάτων,
όπως είναι *η εμπιστοσύνη, η δυσπιστία, η πεποίθηση, η πειθώ, το συναίσθημα, το όραμα, η ευαισθησία, η φαντασία, ο ενθουσιασμός, η απέχθεια, η αντιπάθεια, η αυταπάτη, η εχθρότητα, η ψευδαίσθηση, ο οίστρος, ο ζήλος, η έμπνευση, η όρεξη....* [ων ουκ έστι αριθμός!]

- «*Για να πατάς γερά πάνω στη γη, πρέπει να έχεις το ένα σου πόδι έξω από αυτήν*» (Οδ. Ελύτης)

(:)

- Η **ιστοριογραφία** αλλά και η **διδασκαλία της ιστορίας** με τη μελέτη των ιστορικών πηγών (=υποκειμενικών και διαμεσολαβημένων), ανοίγει ένα πλουσιότατο σύμπαν διερεύνησης του ανθρώπινου **είναι** και του ανθρώπινου **γίνεσθαι**
- Έτσι, κινείται με ιστοριογραφική και διδακτική **μαεστρία** ανάμεσα στις ιστορικές πηγές και
 - α) **αναγνωρίζει** τις **επικρατέστερες «βεβαιότητες» των γεγονότων**, που ένας συνδυασμός πολλών πηγών μπορεί εντέλει να κρυσταλλώσει **ως ιστορική γνώση** (λ.χ. έγινε η μάχη των Θερμοπυλών, η Επανάσταση του 1821 ή ο Εμφύλιος πόλεμος = υπάρχει η βεβαιότητα ενός ιστορικού **χρονολογίου**),

β) ερευνά τις *επικρατέστερες τάσεις των ιστορικών ερμηνειών*,

(κρατώντας όμως «*μικρό καλάθι*», εφόσον γνωρίζει ότι πίσω τους κρύβεται πάντα μια συγκεκριμένη ιδεολογική τοποθέτηση)

γ) ανοίγεται μέσα στο πλήθος των ιστορικών μαρτυριών για να ανιχνεύσει

τα ιδιώματα της *ανθρώπινης φύσης*,

να φέρει στο φως παραδείγματα ενεργειών

που μπορούν να προσομοιάσουν με αυτά που ζούμε στο παρόν μας

και μπορούν να το εμπνεύσουν θετικά (*ηρωισμού, καρτερίας, υπομονής, επιμονής, φιλανθρωπίας, πολιτισμού κλπ.*)

ή αρνητικά (*προδοσίας, βαναυσότητας, δειλίας κλπ.*)

δ) μαθαίνει το παιχνίδι των ιδεολογιών, των ερμηνειών, των εκδοχών,
των επιρροών, της ρητορικής, της προπαγάνδας,
της ελευθερίας και του ντετερμινισμού,
των αποχρώσεων,
των ηγεμονικών και των περιθωριακών λόγων,
των σχέσεων εξουσίας...

- Συνεπώς, από αυτό το πάντοτε ασταθές **διακύβευμα** της ιστορίας μπορούμε να βυθιστούμε σε ένα απύθμενο **μεταλλείο** γνώσεων και εμπειριών, τόσο κοντινών αλλά και τόσο μακρινών, που είναι ικανό (αν του επιτρέψουμε...) να μας ανεβάσει

σε ένα ύψος **ωριμότητας και υπευθυνότητας, οικειότητας με τον κόσμο και σύνεσης, σεβασμού των ανθρώπινων ενεργειών και συναισθημάτων, υπόληψης των ατομικών και συλλογικών οραμάτων, ετοιμότητας σε συνθήκες κρίσης και αποφασιστικότητας, υπομονής και επιμονής, ακεραιότητας...**

- Αυτό είναι και το ουσιαστικό κέρδος της ιστορίας!
- Το πως όμως μεταφράζει κανείς το κέρδος αυτό στην προσωπική και διδασκαλική του ζωή είναι δικό του ζήτημα...